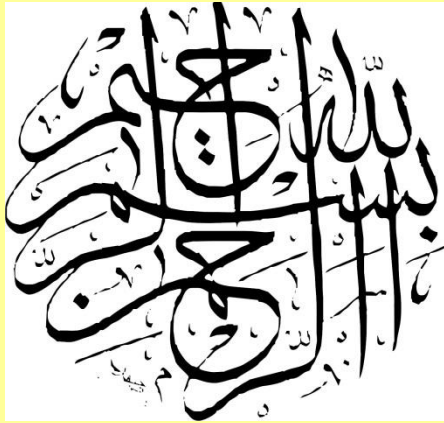

کارگاه روش تحقیق

با رویکرد به زمینه «دین پژوهی»

ارومیه. شهریور ۱۳۹۷

فهرست مطالب

۴		بخش اول: مقدمات و کلیات	
۴		(أ) مفردات / مفاهیم	
۴		۱- تحقیق / پژوهش	
۴		۲- روش	
۴		۳- دین پژوهی	
۴		(ب) ضرورت / نیاز	
۵		(ج) لوازم / شرایط	
۵		(د) پویایی روش تحقیق*	
۵		(ه) انواع تحقیق	
۵		۱. براساس ملاک کار	
۵		۲. براساس منابع	
۵		۳. براساس ماهیت محتوا	
۶		۴. براساس جایگاه	
۶		۵. براساس قالب	
۶		(و) نمونه عملی	
۷		بخش دوم: مراحل اجرایی / مهارتی تحقیق	
۷		(أ) مسئله	
۷		نکته	
۷		نمونه	
۷		(ب) موضوع	
۷		۱. شرایط موضوع مطلوب	
۷		۲. بحران موضوع	
۸		۳. روش / مهارت عنوان سازی (برای تمرین)	
۸		نمونه ۱	
۸		نمونه ۲	
۹		(ج) منبع شناسی اولیه	
۹		فرم منبع شناسی	
۹		(د) مطلب شناسی اولیه	
۹		فرم مطلب شناسی	
۹		نکته	
۱۰		(د) تهیه طرح تحقیق	
۱۰		نمونه	
۱۱		(ه) منبع شناسی اصلی	
۱۱		(و) جمع آوری اطلاعات (داده‌ها)	
۱۱		۱. فیش برداری	
۱۱		۲. شکار نکات	
۱۱		۳. داده‌های مطلوب	
۱۱		۴. خطر سرقت علمی!	
۱۲		۵. پرونده علمی	
۱۲		(ز) تدوین اولیه داده‌ها (تنظیم فیش‌ها)	
۱۲		(ح) بازنگری و بازنگاری	
۱۲		(ط) تدوین نهایی متن	
۱۳		(ی) ساختارها	
۱۳		(ک) قلم	
۱۴		پیوست: سایت‌ها و سامانه‌ها	
۱۵		بخش سوم: زمینه دین پژوهی	
۱۵		(أ) علوم اسلامی	
۱۵		۱- علوم عقلی	
۱۵		۲- علوم نقلی	
۱۵		۳- معرفت دینی	
۱۶		(ب) برخی رویکردهای دین پژوهی	
۱۶		۱. پژوهش درون دینی	
۱۶		۲. پژوهش تحلیلی - منطقی	
۱۶		۴. پژوهش تطبیقی	
۱۶		۵. پژوهش تجربی	
۱۷		۶. پژوهش میان رشته‌ای	
۱۷		(ج) پژوهش‌های میدانی	
۱۸		(د) پارادایم «Paridigm»	

درآمد

این نوشتار، فهرست‌واره‌ای از مباحث روش تحقیق و دارای سه بخش می‌باشد:
بخش اول: مقدمات و کلیات (مفردات، ضرورت، لوازم و...).
بخش دوم: مراحل عملی (تعیین موضوع، تهیه طرح، منبع‌شناسی، مطلب‌شناسی، جمع‌آوری، تدوین و...).
بخش سوم: تحقیق در عرصه دین‌پژوهی (علوم اسلامی، رویکردهای دین‌پژوهی، پارادایم).

بخش اول: مقدمات و کلیات

أ) مفردات / مفاهیم

اصطلاحات محوری این نوشتار عبارتند از: «تحقیق/پژوهش»، «روش» و «دین‌پژوهی». مفاهیم فرعی دیگر در متن نوشتار ارائه و تبیین خواهند شد.

۱- تحقیق / پژوهش

- لغت: جستجو، کشف و اثبات حق.
- اصطلاح عام: مراجعه به معلومات برای کشف مجهول و ...
- اصطلاح خاص (مبحث روش تحقیق): گردآوری مجموعه مطالب (مبانی، دلایل، آراء) مرتبط با یک موضوع مشخص، برای پاسخ به یک مسئله مشخص.

۲- روش

- معنای عام: شیوه، سبک و ...
- معنای اصطلاحی عام: نظام و ترتب منطقی در اجزاء یک مجموعه یا حرکت.
- معنای اصطلاحی خاص (مبحث روش تحقیق): کاربست ابزار معرفت (حواس ظاهری و باطنی، خیال، قلب، عقل) برای کشف حقایق.

۳- دین پژوهی

- تحقیق در عرصه معرفت دینی.
- رشته‌های دین‌پژوهی: کلام، کلام جدید، معرفت‌شناسی دینی، فلسفه دین، تاریخ ادیان، الاهیات (رشته‌های مختلف آن: آباء، کتاب مقدس، شبانی، لیبرال و...)، جامعه‌شناسی دین، روان‌شناسی دین.

ب) ضرورت / نیاز

- ۱- توسعه معرفت دینی.
- ۲- ثبت و انتقال یافته‌ها... «قیدوالعلم بالکتابه».
- ۳- وضعیت پژوهش در حوزه و دانشگاه.
- ۴- موضوع علوم انسانی اسلامی.

ج) لوازم / شرایط

- پشتوانه لازم و کافی آموزشی (سطوح سه‌گانه آموزش «دو، سه، چهار»)
- علاقه، همت، انگیزه
- مهارت‌های لازم (اینترنت، نرم‌افزارهای علمی، بانک‌های اطلاعاتی، نرم‌افزارهای عملیاتی مانند «ورد» و «وان‌نوت» و ...)

د) پویایی روش تحقیق*

- با توجه به: توسعه امکانات مانند نرم‌افزارها، بانک‌های اطلاعاتی، تعدد شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و تبدیل برخی به یک دیسپلین و ...
- روش‌های تحقیق امروز با دوره‌های گذشته، حتی دهه هشتاد متفاوت است و محقق باید همواره پویایی داشته باشد. روش تحقیق و مطالب مرتبط، سیال و در حال ارتقاء است.
- مثلاً: امروزه کارهایی مانند فیش‌برداری کاغذی، تحویل به تایپست، غلط‌گیری با لاک و ... منسوخ شده‌اند. وان‌نوت، فیش‌نگار و ... بسیاری از مولفه‌های عملی را تامین می‌کنند.

نکته

- اساتیدی هستند که در صورت نبود شرایط اولیه و صوری در متون (تایپ و صفحه‌آرایی و سطر بندی، نظم اجزاء متن و...) دانشجو/طلبه کار را رد می‌کنند...؛ اما محققان ...

ه) انواع تحقیق

۱. براساس ملاک کار

- موضوعی (موضوع محور. براساس موضوعات از پیش تعیین شده)
- الفبایی (مطالعه محور. بدون تعیین موضوع. طبقه بندی لفظی صرف. «توضیح... روش مرحوم دشتی...»)

۲. براساس منابع

- کتابخانه‌ای (با مراجعه به منابع مکتوب «مقاله، کتاب، پایان‌نامه و...»)
- میدانی (با استفاده از مصاحبه، پرسش‌نامه، پیمایش و...)
- مشاهده (در علوم طبیعی و تجربی «فیزیک، زیست‌شناسی و...»)

۳. براساس ماهیت محتوا

- نقل صرف، گردآوری ساده
- توصیف (گزارش کارهای دیگران = دانشنامه)
- تحلیل (کشف اجزاء و ارکان نظریه)
- نقد (نقد نقضی / نقد حلی)
- تولید (تولید مسئله / تولید پاسخ / تولید نظریه)

۴. براساس جایگاه

- مبنایی / - کاربردی / - ترکیبی

۵. براساس قالب

هر قالب تحقیق (جزوه، مقاله، پایان‌نامه، رساله، کتاب، دانشنامه) دارای تعریفی است.

- جزوه

نوشته اولیه و موقت (نیازمند اصلاح و تکمیل) مربوط به موضوع علمی مشخص؛ مخاطب: کلاس، استاد، همکار و... .

- مقاله

- دانشنامه: گزارش جامع آراء درباره یک موضوع بدون دخالت محقق.
- علمی تخصصی: مرور آراء صاحب‌نظران در یک موضوع.
- علمی ترویجی: بحث تخصصی ساختارمند درباره یک مسأله با دخالت محقق در کلیات.
- علمی پژوهشی: پژوهشی دقیق همراه با ابداع و پاسخ به یک پرسش جزئی.
- ISI: مرجع برای پژوهشگران در سطح بین‌الملل (توضیح ماجرا در ایران و تفاوت با ISC).

- پایان‌نامه

تحقیقی برای احراز توانایی فراگیر برای آغاز پژوهش / نصاب: جمع اقوال در ساختار منطقی / سطح ۳ یا ک. ارشد / مخاطب: سیستم آموزشی.

- رساله

تحقیقی برای احراز توانایی فراگیر برای تولید علم (نظریه، تبیین، نقد، تکمیل، نتیجه نو و...) علاوه بر امتیازات پایان‌نامه / سطح ۴ یا دکتری / مخاطب: سیستم آموزشی.

- کتاب

- درسی: تدوین و ارائه آراء اصلی و مشهور در یک موضوع به مخاطبان با سطح مشخص (دانش‌آموز، دانشجو، طلبه و...).
- پژوهشی: حاوی آراء و بررسی‌های نویسنده و غیراو، با موضوع معین. مخاطب: عموم تا متخصصان (به تعیین نویسنده)

- دانشنامه

دایرة‌المعارف که بر محور کلان موضوعی در ساختار مشخص (مثلا الفبایی) و قطعات فرعی (مقالات مبتنی بر اصطلاح) تدوین شده است. مثل کلام اسلامی / جهان اسلام / ایران‌شناسی و... .

(و) نمونه عملی

- هرکدام از افراد جلسه یک موضوع را در ذهن یا یادداشت خود طبق مراحل پیش ببرند، تا در پایان جلسه دوم، دست کم طرح تحقیق مشخصی (مقاله، کتاب، پایان‌نامه، رساله) به دست آورده باشند.

بخش دوم: مراحل اجرایی / مهارتی تحقیق

أ) مسئله

مسئله تحقیق، با مواجهه، مناظره، مشاوره، پرسش، شبهه، آموزش، مطالعه و... نمایان می‌شود.

نکته

- سیر از کلی به جزئی در مسئله پژوهش: علم ◀ موضوع (کلان یا فرعی) ◀ مسأله ◀ نظریه
مثال: کلام ◀ توحید (توحید افعالی) ◀ رابطه حقیقت و رقیقت بین اراده و فعل خدا و اراده و فعل انسان ◀
رابطه حقیقت و رقیقت بین اراده و فعل خدا و اراده و فعل انسان در حکمت صدرایی
- تبدیل مسأله به پرسش و تبدیل پرسش به عنوان

نمونه

مسأله	پرسش	عنوان	علوم، جهت منبع شناسی
فقدان ارتباط صمیمی و موثر روحانیت با مردم	چرا... ندارند؟	بررسی علل / آسیبهای فقدان... مطالعه موردی شهر ارومیه	جامعه‌شناسی / اخلاق / علم ارتباطات
چرایی ضعف اخلاق علمی در اساتید دانشگاه	عامل... چیست؟	نظرخواهی درباره... از دانشجویان دوره دکتری... دانشگاه صنعتی اصفهان	تعلیم و تربیت / اخلاق / آمار
نبود انگیزه پژوهشی در طلاب	راه / راههای ایجاد... چیست؟	بررسی منشأ... معطوف به سیستم آموزشی پژوهشی حوزه علمیه با مطالعه آماری حوزه علمیه بناب	تکنولوژی آموزشی / کلام
تنش روانی / فقر عاطفی در خانواده‌ها	منشأ و راه درمان... چیست؟	...	روان شناسی / علوم تربیتی
ارتباط روح و جسم	نوع ارتباط... کدام است؟	...	فلسفه «علم النفس» / روان شناسی

ب) موضوع

۱. شرایط موضوع مطلوب

- جدید
- مورد نیاز
- متناسب با توان علمی محقق
- منبع دار
- تبیین و اثبات پذیر / دارای ارزش بررسی
- منتهی به مطلب یا پاسخ به پرسش مشخص و...

۲. بحران موضوع

- حوزه و دانشگاه دچار بحران در پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها هستند؛ چرا؟
- ضعف محقق منشأ اصلی است که تکراری بودن و... همه پیامد آن هستند.

- حيله

به جای چندین موضوع برای یک کار، روی یک کار، چند عنوان بگذارید.

۳. روش/مهارت عنوان‌سازی (برای تمرین)

نمونه ۱

پیشوند	مفهوم کانونی	پسوندها
<ul style="list-style-type: none"> - تبیین مبانی - معنا و عقلانیت - تبیین دلایل نقلی - بررسی تطبیقی ... 	<p style="text-align: center;">توحید صفات</p>	<ul style="list-style-type: none"> - در دیدگاه مفسران شیعه، با تاکید بر تفسیر المیزان - در دیدگاه فخررازی و علامه طباطبایی با توجه به تفسیر کبیر و المیزان - در نظام کلام اهل سنت با تاکید بر فرقه شافعی ...

نمونه ۲

پیشوندها	مفهوم کانونی	پسوندها
	<ul style="list-style-type: none"> برکت اعتیاد درک خدا نظام اسلامی حوزه علمیه اقتصاد روان‌پریشی قلب هوش مصنوعی هویت معماری شهرنشینی توسعه / پیشرفت تمدن نوسن اسلامی رضایت از شغل هیجان‌های اجتماعی/مثل فوتبال ... 	

ارتباطها/ تقاطع‌های دوسویه پیشوندها، مفهوم کانونی و پسوندها، تنوع موضوعی را ایجاد می‌کند و محقق می‌تواند از میان آنها یک یا چند موضوع بهتر را گزینش کند.

ج) منبع‌شناسی اولیه

- منبع‌شناسی: مراجعه به کتابخانه برای شناسایی کلی منابع علم مرتبط با موضوع (فیش‌برداری ممنوع).
- انواع منابع (کتاب، پایان‌نامه، مقاله، روزنامه، سخنرانی، نرم‌افزار، و...).
- منابع دست اول و دست دوم.
- طبقه‌بندی کتابخانه‌ها (کنگره، دیویی، سنتی و...، کتابخانه‌های تخصصی قفسه باز و...).
- سایت‌هایی مانند «Lib.ir»، «هادی» و ... .
- اطمینان از کفایت نسبی منابع تحقیق (تعداد منابع موردنیاز و مراجعه)؛ مثلاً فلسفه اسلامی نزدیک به ۴۰۰ عنوان منبع (غیراز مقاله و پایان‌نامه) از ابتدا تا امروز دارد.

فرم منبع‌شناسی

- با مراجعه اول به منابع مرتبط و ملاحظه فهرست مطالب و درج مشخصات منبع انجام می‌شود.

شماره اختصاصی	منبع	نویسنده	افراد دخیل	محل نشر / ناشر / تاریخ نشر	محل
۱	حیات حقیقی انسان در قرآن	عبدالله جوادی آملی	-	قم، اسراء، ۱۳۷۹	دانشگاه معارف
۲	المیزان	علامه طباطبایی	-	قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۴	مسجد اعظم
۳	...				

د) مطلب‌شناسی اولیه

- با مراجعه دوم، فهرست‌های منابع شناسایی و خلاصه مطلب در فرم مطلب‌شناسی درج می‌شود.
- برای تسلط بیشتر تکرار مراجعه به منبع ضروری است.

فرم مطلب‌شناسی

مطلب	منبع	جلد / صفحه
...	- نام منبع / برای صرفه‌جویی در وقت، شماره منبع که در فرم منبع‌شناسی درج شده، نوشته شود	
مطلب	منبع	جلد / صفحه
...		

نکته

- هر مطلب در یک ردیف از جدول درج می‌شود.
- ممکن است از یک منبع ده‌ها مطلب برداشت شود.
- فرم مطلب‌شناسی، همان اجمال فیش است.

د) تهیه طرح تحقیق

- شاید مهم‌ترین یا دشوارترین بخش تحقیق باشد؛ در دوره دکتری جلسه دفاع دارد و ۳۰ درصد کار طرح تحقیق است؛

- مراجعه به منابع و کارهای (مقاله/ پایان‌نامه/ رساله) مشابه برای تهیه طرح اولیه؛
- جداکردن و چیدن جدول‌های مطلب‌شناسی (که قبلاً ارائه شد) به ترتیب منطقی؛

- تکمیل طرح با بررسی، مقایسه، مشورت با استاد و دوست و...؛

- هرچه عناوین طرح (فصول و زیر فصل‌ها محتوایی باشد پذیرفته‌تر است)؛

- نسبت عنوان، پرسش‌ها و فرضیه با همدیگر چیست؟ (۱ بحث مهم و وسیع اجزاء طرح و متن)

نمونه

- این جدول مشیر به نمونه‌ای است که حضار محترم تهیه خواهند کرد:

پایان‌نامه	رساله	کتاب	مقاله (علمی پژوهشی)
عنوان	عنوان	عنوان	عنوان
پرسش اصلی	پرسش اصلی	پرسش اصلی	مسئله مقاله
پرسش‌های فرعی	پرسش‌های فرعی	پرسش‌های فرعی	پیشینه و روش
فرضیه	فرضیه	قلمرو پژوهش	متن (بدنه اصلی)
۱. منتخب ۲. رقیب	۱. منتخب ۲. رقیب	۱. علم ۲. مکتب ۳. نظریه	۱. پاسخ‌های موجود به پرسش مقاله ۲. پاسخ منتخب نویسنده ۳. ره‌آورد جدید
فصول	فصول	بخش‌ها/فصل‌ها	نتایج
فصل اول: فصل دوم: فصل سوم: فصل چهارم: نتیجه‌گیری آینده پژوهش (پیشنهاد)	فصل اول: فصل دوم: فصل سوم: فصل چهارم: نتیجه‌گیری آینده پژوهش (پیشنهاد)	پیش‌گفتار بخش /فصل اول: بخش / فصل دوم: بخش / فصل سوم: ... ... خاتمه /پس‌گفتار /... متن پشت جلد	۱- ۲- ۳-
چکیده پس از پایان کار نوشته می‌شود	چکیده پس از پایان کار نوشته می‌شود	مقدمه مولف و پیش‌گفتار پس از پایان کتاب نوشته می‌شود	چکیده و کلیدواژگان پس از پایان مقاله نوشته می‌شود

هـ) منبع‌شناسی اصلی

- ممکن است در منبع‌شناسی اولیه، برخی منابع به ظاهر مرتبط شناخته شوند؛ اما در مراجعه به متن، غیرمرتبط باشند. در این صورت، تنها منابع مرتبط درج شده در جدول منبع‌شناسی ملاک کار خواهند بود.
- مراجعه به منابع مرتبط، اعم از کتاب، مقاله، رساله و... دست اول و دست دوم و... جهت تکمیل منابع مورد مراجعه و غنای طرح.

و) جمع‌آوری اطلاعات (داده‌ها)

۱. فیش‌برداری

- فیش‌برداری، یعنی یادداشت اطلاعات/مطالب/داده‌های موردنیاز متن تحقیق به صورت منظم و منضبط.
- محور جمع‌آوری، طرح تهیه شده پژوهش است.
- فیش‌ها تابع/پیرو جدول مطلب‌شناسی هستند.
- فیش در واقع تفصیل مطلب‌شناسی است.
- فیش، ممکن است کاغذی باشد و یا نرم‌افزارهایی مانند «فیش‌نگار»، «وان‌نوت»، «ورد» باشد.
- فیش‌های کاغذی استاندارد ثابتی ندارند و مهم مدیریت محقق نسبت به فیش‌ها است.

۲. شکار نکات

- در مسیر جمع‌آوری داده‌ها، ده‌ها مطلب دیگر هم از نگاه محقق عبور می‌کند؛ شکار آنها خود برکاتی دارد که باز به مدیریت ذهنی محقق وابسته است (مثلاً ۱. یادداشت سریع، ۲. کنارگذاشتن آنها، ۳. مرتب کردن مقطعی؛ مثلاً هفتگی یا ماهانه؛ این فیش‌ها در آینده خود به یک مجموعه مفید پژوهشی تبدیل می‌شوند).
به هر روشی که شده، نباید مطلبی از دست محقق در برود حتی پشت فرمان/لذا باید همیشه مجهز به قلم و کاغذ بود). سخنی از بزرگی، از رادیو، روزنامه، سخنرانی و... ثبت کلیدواژه، عبارت کوتاه و... .

۳. داده‌های مطلوب

- مرتبط، کامل و کافی
- صادق/صحيح
- دقیق
- واضح
- جدید
- مستند
- مستدل

۴. خطر سرقت علمی!

- در نقل مطلب باید مراقب ابتلای ناخواسته به سرقت علمی بود. (توضیح استانداردهای امروزی).
- مصادیق: ارجاع ناقص، عدم ارجاع، ارجاع به آثار قبلی خود.
- نقل قول مستقیم/ غیرمستقیم با استفاده از علائم و مؤلفه‌های اخباری، نگارشی و ویرایشی... .

۵. پرونده علمی

- بهترین گام در جمع‌آوری داده‌ها، تشکیل پرونده علمی است.
- معنای پرونده علمی و ویژگی‌های محتوایی و صوری (ارزش منابع)+(مشخصات لازم منابع)+(ترتیب تاریخی).
- کاربرد و خاصیت آن، جامعیت علمی برای «حوزه‌تمحّض پژوهشی»، «کلان‌پروژه»/ پروژه/ کتاب/ مقاله و... است.
- نمونه: (پرونده علمی وجود ذهنی).

ز) تدوین اولیه داده‌ها (تنظیم فیش‌ها)

- مرتب کردن فیش‌ها بدون دخالت محقق طبق ساختار طرح.
- پیش‌بینی جبران یا پاسخ به تفاوت متن با طرح.

ح) بازنگری و بازنگاری

- بازبینی ترتیب مطالب.
- کنترل اصول نگارشی و ویرایشی در نگارش نهایی.
- شیوه‌نامه‌ها: مراکز مختلف شیوه‌نامه‌هایی دارند. مثلاً اکثر نشریات برای مقاله شیوه ارجاع درون متنی می‌خواهند/ حوزه برای رساله‌ها شیوه‌کلی دارد، دانشگاه‌هایی برای ریزه‌کاری‌های متن مانند فهرست منابع و پاورقی و... دستورالعمل دارند.
- کلیرفرمت (Clear Format) در نشریه‌ها (فنی، لازم و مفید).

ط) تدوین نهایی متن

- متن همراه با دخالت محقق، یعنی برقراری ارتباط مطالب تتبع شده.
- آماده‌سازی برای ارائه (راهنما/ نشریه/ موسسه و... «تکمیل اجزای پایان‌نامه/ رساله»).
- راه عملی: بارها و بارها بنویسید و نوشته خود را با متون دیگر (بهتر) مقایسه کنید.

نکته

- راهنما و مشاور، ویراستار نیستند.
- اشکالات صوری مانع درک مطلب می‌شود.

ی) ساختارها

هر قالب پژوهشی ساختاری برای خود دارد.

– مقاله

دانشنامه	تخصصی / ترویجی	علمی پژوهشی
<ul style="list-style-type: none"> - شناسه - مقدمه - متن (گزارش محتوا) - فهرست منابع 	<ul style="list-style-type: none"> - چکیده - کلیدواژه - مقدمه (طرح مسأله، پیشینه) - متن (مبانی، دلایل) - جمع‌بندی - پیوست / پی‌نوشت و... - فهرست منابع 	<ul style="list-style-type: none"> - چکیده - کلیدواژه - مقدمه (طرح مسأله، پیشینه، روش، منابع) - متن (مبانی، دلایل) - استنتاج (نوآوری) - پیوست / پی‌نوشت و... - فهرست منابع

– کتاب، پایان نامه، رساله

کتاب	پایان نامه	رساله
<ul style="list-style-type: none"> - سخن ناشر - سخن مولف - پیشگفتار - مقدمه - فصول / بخش‌ها - پیوست‌ها (آمار، نمودار، جدول، تصویر) - نمایه - فهرست منابع 	<ul style="list-style-type: none"> - چکیده - فهرست مطالب - مقدمه (کلیات) - فصل اول (مفاهیم) - فصل دوم - فصل سوم - جمع‌بندی - فهرست منابع 	<ul style="list-style-type: none"> - چکیده - فهرست مطالب - مقدمه - فصل اول (کلیات و مفاهیم) - فصل دوم (مبانی پژوهش) - فصل سوم - ... - نتایج - دستاورد نهایی - آینده و پیشنهاد - نمایه - فهرست منابع - پیوست‌ها - چکیده انگلیسی

نکته

۱. تعیین اصل و فرع تیترها با شماره و حرف یا ترکیبی
۲. درج چکیده فصول در پایان فصول
۳. تفکیک منابع (عربی، فارسی، لاتین / کتب، مقالات، سایت‌ها و... / ترکیبی)

ک) قلم

– زبان و ادبیات روان، رسا، گزیده، روشن. / در ادبیات علمی غالباً سوم شخص به کار می‌رود.

پیوست: سایت‌ها و سامانه‌ها

محل	کارکرد	عنوان
ایران	پایگاه جامع استنادی علوم جهان اسلام	ISC
انگلستان	سایت رتبه‌بندی علوم و یافته‌ها	Elsevier
آمریکا	سایت رتبه‌بندی تولیدات در علوم	Escopos
آمریکا	علوم و نشریات بین‌المللی	Googlescolar
تهران	معرفی و رتبه‌بندی کل نشریات کشور	سامانه نشریات وزارت علوم
تهران	نشریات معتبر کل کشور	مگ ایران
قم	نشریات علوم انسانی و اسلامی	نورمگز
تهران	بررسی موضوعات پایان نامه و رساله	ایران داک
تهران	علوم انسانی	باشگاه اندیشه
		و...

بخش سوم: زمینه دین پژوهی

أ) علوم اسلامی

- مجموعه علوم اسلامی رایج در حوزه‌ها، یعنی علومی که با دین (وحی: قرآن و سنت) مرتبطند، به دو بخش تقسیم شده است. برخی کاملاً درون دینی و برگرفته از متن دین و برخی ناظر به دین و در صدد کاربرد یافته‌های بشری در فهم و تبیین دین هستند.

- منظور از دین، اسلام است؛ زیرا امروزه برخی علوم در جهان مسیحیت هم دینی خوانده می‌شوند؛ اما در حقیقت دینی نیستند. مانند الاهیات کتاب مقدس، هرمنوتیک کتاب مقدس و برخی مباحث فلسفه دین. گاهی روش نیز به عنوان معیار تقسیم مدنظر قرار می‌گیرد (درون دینی=نقلی - برون دینی=عقلی).

۱- علوم عقلی

منطق (علم ابزاری)، کلام (علم چندروشی دین محور)، فلسفه (علم عقلی خالص)، عرفان نظری (علم عقلی شهودی)، عرفان عملی (علم شهودی خالص).

۲- علوم نقلی

تاریخ، علوم قرآن، تفسیر، علوم حدیث، فقه، اصول فقه و... .
روش اصلی این علوم نقل و ابزار و منبع اصلی، متن دین است.

۳- معرفت دینی

- معرفت به معنای خاص، اگر مبتنی بر دین باشد، معرفت دینی است.
- مبحث مهم معرفت‌شناسی دینی و ابعاد مختلف آن که در علوم مختلف، از جمله کلام، فقه و اصول، تفسیر و... دخالت و تاثیر دارد.
- جامعیت اسلام معیار تعریف معرفت دینی است.

ب) برخی رویکردهای دین پژوهی

- رویکرد، گرایشی فرعی از یک زمینه عمده و کلان است.
- هرکدام از رویکردهای دین پژوهی، از یک جنبه، به کشف معارف دین (وحی: قرآن و سنت) می پردازند.

۱. پژوهش درون دینی

- معنای پژوهش درون دینی: مطالعات هدفمند متکی بر متن دین و علوم درون دینی (نقلی).
- هدف: توسعه و تعمیق معرفت دینی برگرفته از متن دین.
- ضوابط پژوهش درون دینی: ۱. رفع دور؛ ۲. جامعیت روشی؛ ۳. تعیین روش راجح.

۲. پژوهش تحلیلی - منطقی

- کاوش عقلی در خدمت معرفت دینی.
- روش عقلی، مسأله محور، غایت نگر.
- فرایند: ۱. تحلیل مفاهیم؛ ۲. تحلیل گزاره‌ها؛ ۳. تحلیل مبانی؛ ۴. تحلیل دلایل؛ ۵. تحلیل نتایج.

۳. پژوهش تطبیقی

- معنای تطبیق ابهام دارد؛ معنای اولیه و عام: مقایسه، کنارهم گذاشتن و...؛ معنای خاص: سنجش موافقت‌ها و مخالفت‌ها، میان دو شخصیت، مکتب، مدرسه و ...
- مراحل تطبیق: ۱. فهم دقیق؛ ۲. تبیین مواضع موافقت و مخالفت/ضعف و قوت/کمال و نقص.
- ارزش و نتایج: فراتر رفتن از حصرگرایی روشی، آگاهی بیشتر، یافت راه‌های بیشتر برای مسائل.
- دامنه تطبیق: مکاتب، نظامها، اشخاص، مبانی، مسائل، روشها، نتایج.
- دامنه تطبیق: وابسته به هدف است.
- فرایند تطبیق: ۱. کشف، تبیین و تعریف مسأله؛ ۲. تحدید دامنه تطبیق؛ ۳. احصاء حداکثری آراء، ۴. عبور از تشابه و تمایز ظاهری به عمق مسئله؛ ۵. تبیین دقیق موضع خلاف و وفاق.
- مثال: انسان‌شناسی اسلامی (قرآنی، فلسفی، عرفانی و...) با اگزیستانسیالیسم.
- راه عبور از ظاهر به عمق: ۱. کشف سوال‌های اساسی؛ ۲. مطالعه دقیق پیشینه و بستر معرفتی؛ ۳. تامین وضوح در مبانی، دلایل و روشها؛ ۴. بررسی نتایج دو نظریه؛ ۵. ملاحظه رقابای دو نظریه.

۴. پژوهش تجربی

- متن دین به بعد حسی و جسمانی هم نظر داشته و به تبیین آن پرداخته است.
- دین پژوهی تجربی، ارتباط دین با رفتار را مطالعه می کند.
- دو بخش مهم مطالعات تجربی دین، سازمان روان‌شناختی و گستره جامعه‌شناختی است.
- ارکان مطالعات تجربی دین: ۱. مشاهده و تجربه؛ ۲. ابتنا بر فرضیه؛ ۳. گزینش اتفاقی برای آزمون؛ ۴. تفسیر یافته‌ها بر اساس قوانین کلی.
- فرایند: ۱. مسأله؛ ۲. فرضیه؛ ۳. آزمون؛ ۴. تحلیل آماری؛ ۵. تعمیم نتایج؛ ۶. تدوین تئوری
- مثال: قمه‌زنی؛ مداحی‌های همراه سوت و کف؛ آرامش روانی در اثر عبادت؛ پاسخ بهتر به درمان در افراد متدین و ...

۵. پژوهش میان‌رشته‌ای

- جامعیت روشی و رهایی از حصرگرایی روشی، ویژگی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای.
- کثرت روشی، بدون ابتلا به التقاط، مشروط به داشتن مبنای معرفت‌شناختی است. مانند رنگ‌های مختلف در فرش، بدون ضابطه، التقاط و با ضابطه، هنر است.

ضرورت

- صغری: مسائل دین‌پژوهی چندتباری است.
- کبری: مسائل چندتباری، نیازمند رویکرد میان‌رشته‌ای است.
- نتیجه: مسائل دین‌پژوهی، نیازمند رویکرد میان‌رشته‌ای است.

میان‌رشته‌ای درون دینی	میان‌رشته‌ای درون دینی
کلام - فلسفه	فقه - اصول - کلام
تفسیر - عرفان	فقه - کلام - حدیث
حدیث - اخلاق	کلام - تفسیر
تفسیر - روان‌شناسی	کلام - حدیث
تفسیر - جامعه‌شناسی - روان‌شناسی	و ...
تفسیر - فلسفه - فیزیک	
تفسیر - حدیث - فلسفه - زیست‌شناسی	

ج) پژوهش‌های میدانی

- مفهوم: مطالعه مبتنی بر مواجهه با سوژه.
- هدف: دستیابی به واقعیت‌های موجود قابل تجربه.
- روش: مشاهده و ارزیابی مبتنی بر حس و مشاهده.
- ارکان: جامعه‌آماری، ابزار (مانند رسانه ملی، فضای مجازی، آموزش و پرورش، دانشگاه، بسیج)، زمان کافی، تسلط بر دانش آمار.
- فرایند:

۱. بروز مسئله،
  ۲. ساماندهی مسئله و هدف،
  ۳. تعیین جامعه هدف،
  ۴. تهیه ابزار جمع‌آوری داده‌ها (پرسشنامه، مصاحبه و...)
  ۵. تماس با جامعه هدف،
  ۶. جمع‌آوری داده‌ها،
  ۷. تحلیل و طبقه‌بندی،
  ۸. استخراج نتیجه.
- مثال: ابتلاء جوانان به انواع اعتیادها، ارتباط سوء تربیت و ناهنجاری‌های اجتماعی و ... .

د) پارادایم «Paridigm»

- امروزه اصطلاح «پارادایم» در علوم انسانی غربی و گاه علوم پایه و فنی، حاکمیت یافته است.
- مفهوم (لغوی: الگو، سرمشق یا دستورالعمل؛ اصطلاحی: چارچوب ذهنی، مبنا «منتخب»).
- پیشینه و کاربردها؛ توماس کوهن در کتاب «ساختار انقلابهای علمی».
- پیدایش اومانیزم، مارکسیسم، لیبرالیسم، فمینیسم، نژادپرستی، ملی‌گرایی، قوم‌گرایی و... ره‌آورد پارادایم به معنای غربی (چارچوب ذهنی) است.
- فقر مبانی هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، انسان‌شناختی (و ذهن‌شناختی)، ارزش‌شناختی (و دین‌شناختی)، روش‌شناختی، غایت‌شناختی در اندیشه‌های غیراسلامی.
- معیار ارزیابی و کاربست پارادایم: از نظر غربیان: تصدیق جامعه علمی؛ از نظر اندیشه اسلامی: مبناى معرفت‌شناختی.

ارزیابی (افسانه پارادایم)

- جایگزین: مبناى «معرفت‌شناختی»؛ توضیح: نسبت ایدئولوژى، جهان‌بینى، شناخت.
- جایگاه مبانی معرفت‌شناختی در علوم اسلامی.
- ابداع نظریه یا تولید علم، در گرو فرارفتن از پارادایم به معنای چارچوب ذهنی و تکیه بر پارادایم به معنای مبناى معرفت‌شناختی است.
- ضرورت انتخاب یک مبنا پیش از آغاز پژوهش.